

On és l'home? La làmpada del filòsof¹

Dr. Lluís Farré Grau

(Comunicació realitzada a la taula rodona: «La cosificació del sujeto en el nuevo DSM-V» Jornada de la Plataforma Psicoanàlisi Segle XXI, 5 d'octubre del 2011, Casa del Mar, Barcelona.)

Quan la sentor de putrefacció de la vida a la polis no podia ser negada per més temps, des de la seu pestilent de les deixalles d'Atenes el cínic Diògenes va encendre la làmpada per cercar l'home. Avui, des de les brosses i fragments de la polis global, ens toca encendre llums i anar a la cerca d'una oportunitat per a l'espècie que sempre perdem o fem malbé: ens cal il·luminar els processos de fragmentació, reordenació i classificació dels bocins, per tal d'entendre la degradació i pèrdua de sentit de l'*homo sapiens* disseccionat.

Eudald Carbonell (2003) suggereix que en les característiques de la condició de primats no superada rau l'obstacle principal per poder assolir una consciència d'espècie i reconvertir les relacions fonamentades en la jerarquia i el poder, en vincles organitzats a l'ombra del pensament i la producció de significat. L'orgull i l'arrogància, la pecaminosa *hibrys* tan detestada pels déus, és el senyal inequívoc de la nostra pertinença a la família dels primats: hem estès l'afany de domini i control no només sobre tot el que ens envolta, sinó també sobre el saber. Enfront del misteri del qui sóc i què em passa, hem conreat, com Èdip, un delit omnicomprensiu. Dominats per la curiositat, el consell del cec Tirèsies (vegeu Sòfocles, *Èdip rei*) no ens atura; encara no hem entès que és des de la privació i la renúncia, des del dubte, des de la volguda ceguesa, que podrem accedir a tot allò de l'objecte que es fa sempre escàpol a la vista. Ens afanyem a destruir preguntes gaudint voluptuosament de la presumpció de la resposta, i és així que no aconseguim res més que allunyar o arruïnar l'enigma. Novament, ens cal reivindicar la ceguesa.

La proposta del DSM-V es presenta com un Èdip, pagat de si mateix, a les portes de la Tebes del Ser-en-conflicte... i, seguint el guió que profetitzà Sòfocles, pot ser factor determinant d'una nova pesta arreu d'un món cada cop més ple d'orats. Es

presenta amb voluntat de lideratge visionari, totalitzador i capacitat per a la descripció detallada del Ser i les seves dificultats; si en qualitat de tebens de darrera generació ens deixem entabanar pel seu reialme, esdevindrem cecs de solemnitat, cecs d'esperit, atordits pels grans sistemes de classificació-catalogació amb pretensions d'omnisciència: la seva voluntat és estendre *urbi et orbi* què és normal i què no ho és, i sotmetre allò que no ho és a la normalització global.

En sabem prou de les operacions internes de l'omnisciència: han quedat força ben descrites per Donald Meltzer (1976) a *The Delusion of Clarity of Insight*, on recorda que

[...] amb la finalitat d'implementar el seu equipament sensorial, l'home constructor d'eines esdevingué home-científic, i desenvolupà una admirable gama d'instruments per tal d'avaluar qualitats i quantitats en el món extern. [...] Encoratjat per un èxit tan assenyalat, especialment en el darrer segle, intentà aplicar les mateixes tècniques a la descripció i mesura de les coses que conformen [...] la realitat psíquica.

La producció consegüent d'instruments i dades també ha estat impressionant, tot i sentir-nos intranquils a propòsit del valor i la precisió d'aquests productes atès què, d'alguna manera, semblen quedar-se curts, tant en relació amb la seva riquesa com amb la significació dels instruments d'investigació i de comunicació desenvolupats pels grans poetes, artistes, músics... Alguns creuen que la culpa és la del marc conceptual i no pas dels instruments, d'altres que ens trobem novament enfront de les limitacions del llenguatge quan intentem, com afirma Wittgenstein (1958), dir coses que només poden ser mostrades. També Breuer i Freud (1893-1895), encarats a un cul de sac conceptual, van destacar [...] l'esquerda sorprenent que es donava en la seva pròpia utilització del llenguatge, de manera que les seves teories semblaven de laboratori i les seves observacions es llegien com petits relats [...], i es trobaven a si mateixos tornant als somnis com a dades bàsiques. Aquesta és una lliçó de com n'és de fàcil perdre les coses de vista...

Les consideracions de Meltzer tenen un bon grapat d'antecedents. Així, podríem recordar, per un

moment, el magnífic exemple de la gerra, el que Heidegger (1935-1936) va exposar a *La cosa*. Allí explica el filòsof que allò essencial de l'objecte rau en el seu interior, com passa amb la gerra; cal un interior volgutament buit per poder acollir, contenir i oferir un contingut, que es va acomplint amb la contribució d'allò que ell anomenà els pensaments reminiscents, a saber, tota la munió d'imatges, records i les seves articulacions que afloren amb el tast de la primera glopada. La gerra és molt més que allò directament observable; més ben dit, allò que és directament visible no és més que el contenidor del que està per comparèixer immediatament després del primer glop de contingut.

John Keats (1795-1821) ho proposà de manera similar en referir-se a la capacitat negativa, aquest estat de la ment necessari al poeta per tal d'acollir allò que és i alhora no es fa present, perquè està al darrere del vel que cap home pot aixecar, com queda explicitat en el jeroglífic als peus de l'estàtua d'Isis trobada a Sais.

El psicoanalista Bion (1965, 1970) també recuperà el concepte de capacitat negativa com la via obligada per copsar la veritat: va proposar-nos treballar sense memòria ni desig, abstinència necessària per a la recepció dels continguts del ser que arriba a la consulta per compartir el dolor i el saber i la ignorància d'aquest dolor.

Òbviament ens cal una gerra, i un sistema de referència i ordenament ens pot ser útil, sempre que ell mateix, en tant que sistema, renunciï a la pretensió omnicomprendiva de ser continent i contingut obligat alhora. Li pertoca al subjecte abocar les seves singulars i irrepetibles característiques perquè el sistema sigui alguna cosa més que una simple figura decorativa.

Quin paper, doncs, li correspon al DSM-V o a qualsevol de les seves versions anteriors? Quins són els seus límits? Fins on arriba, a tot estirar? O si voleu, emprant la magnífica lliçó del grec tràgic, quin és el lloc que li pertoca a Èdip? Ho tenim clar, acceptar el que recomana Tirèsies, els límits d'accés al coneixement per la via a través de la qual ho intenta.

Avui venim, amb la paraula que potser tampoc ara no serà escoltada, a fer de nous pregoners a la manera de Tirèsies, tot i saber, com ell també ho sabia, que no podem descartar passar, novament, pel tràngol de la pesta fruit de la supèrbia i la ignorància; són coses que passen en el planeta dels simis, allí on es conrea l'omnisciència.

De fet som en un moment en que, parafrasejant Heidegger, les gerres clàssiques han perdut la seva funció de continent; avui, ocupant l'espai decoratiu,

reclamen valor per si mateixes, preeminència més enllà de la funció que abans els era atorgada. Han fet fora el contingut, i busquen respecte i adoració com a peces de museu: ha desaparegut el subjecte, la cosa que haurien d'acollir o, més ben dit, són paret i barrera que impedeix la compareixença del subjecte. És per això que tampoc poden oferir-nos gran cosa, en la mesura en què han quedat buides de contingut. I és també per això que els que les fan servir acaben, finalment, parlant de gerres i no pas d'aigua o de vi, oli o ambrosia.

On és l'home — ens preguntem, com Diògenes — a la vista de les seves propostes de classificació? On ha quedat el pacient i el seu misteri? Senzillament, no hi és. És per això que avui tants col·legues han deixat de parlar-nos de persones: ens parlen d'artefactes, semblen de laboratori, com el mateix Freud percebia en les seves conceptualitzacions.

Amb tot, el problema rau en la fascinació dels artefactes de laboratori. Tenen l'avantatge, com la tecnologia que avui pot usar qualsevol criatura amb prou habilitat, d'oferir sistemes operacionals simples, amb automatismes que no reclamen cap articulació simbòlica: des d'aquesta premissa, el seu èxit és incontestable. L'idioma de l'artefacte és molt simple, no hi ha un bri de la dificultat semàntica del llenguatge, la musicalitat de la paraula i la dansa del gest. Quan més fàcil és la capacitat de manipulació mecànica del sistema, més sorprenent és la seva incapacitat per reconèixer emocions i els seus efectes, més gran el seu analfabetisme a l'hora de diferenciar la veritat de la mentida, l'amor del puritanisme, l'odi de la hipocresia, el cinisme i la perversitat del coneixement...

El DSM-V, i les seves versions anteriors, pretén monopolitzar amb descripcions que poden emmarcar-se en sistemes operacionals simples, el coneixement laboriosament construït durant més de 2.500 anys per la filosofia, la medicina i la psicologia a Occident (per no parlar dels 5.000 anys de construcció de saber a Orient). El seu maneig enfront de la clínica situa el professional en una posició similar a la de l'usuari bàsic davant l'ordinador: no demana particular expertesa ni saber relatiu a les característiques del món mental de la nostra espècie. Naturalment tampoc demana especial saber tocant la manera d'abordar o intentar resoldre el malestar, i més especialment quan el recurs bàsic proposat és la cerca d'adaptació i el recolzament en el fàrmac.

La perversitat que incorpora el sistema rau en la dificultat per part del professional per conèixer les vísceres de la cosa que la mecànica de l'artefacte ha

suplantat: quan l'artefacte falla no sap com entendre i resoldre el problema clínic al qual s'enfronta. És una eina que força excessivament la dependència de fórmules, protocols, esquemes i classificacions, i ens allunya de l'observació atenta i directa, i de la funció analítica de la ment i de l'ars clínic. En definitiva, allò que havia de ser eina es rebel·la contra el professional, pren el seu lloc i el fa fora de l'obrador de la diagnosi i la cura; tot un malson de futurisme robòtic.

La denúncia arriba des de tot arreu, fins i tot des de reputats estadístics, com David H. Freedman (2011) que adverteixen de les limitacions dels models de regressió a l'hora d'abordar problemes socials bo i deixant ben clar que ell no dubta de la ciència sinó dels científics. De fet, en el seu llibre *Equivocados* repassa les errades, oblots i manca d'honestedat en diferents camps d'investigació, posant en evidència la investigació mèdica com a capdavantera en la cursa dels disbarats, amb la proliferació ben documentada de falses promeses, febles resultats, tesis contradictòries, mesures irrelevantes i fràgils estadístiques. En aquest àmbit troba especialistes en avaluació d'especialistes, en reconèixer patrons regulars en els errors; també es donen tota mena de conjectures per entendre les patologies. Gairebé totes elles donen fe, més enllà d'uns recurrents trets cognitius comuns a tots els mortals —com poden ser no atendre a la informació que no encaixa en les pròpies opinions, refusar dades inconvenients, falta de coratge per a la discrepància i apuntar-se al corrent dominant del moment—, coses bastant pitjors, com l'interès mesquí i la corrupció, atès que hi ha molt de diner en joc.

Així, doncs, és cada cop més clar que més enllà de la tossuderia amb la qual l'home de ciència honest pot arribar a perdre el nord, subjugat per delits descriptiu-classificadoris, no cal recórrer al discurs paranoic per presumir l'existència d'interessos prou evidents darrera de l'artefacte, com també hi ha interessos específics en la proliferació i obsolescència de les successives versions de les aplicacions informàtiques: la connivència entre la farmaindústria (algú ja l'anomena farmàfia) i els professionals que, d'una o altra manera, es beneficien del fastuós projecte de medicalització de la vida quotidiana, amb el resultat de beneficis econòmics incalculables tot i que això pugui significar l'empobriment i embogiment de l'espècie.

El discurs que desplega aquest front d'aliats pren per bandera l'eslògan de fer arribar la salut i el benestar arreu: en aquest sentit segueix fil per randa

aquell que, des dels grans sistemes de producció de «béns» de consum, s'esforça a convèncer-nos que quan més tinguem més felïços serem. Hi ha tant poca repugnància en l'amplificació del malestar, orientada a fomentar la pèrdua d'autonomia i la necessitat de recursos aliens per guarir-la, com manca de racionalitat en l'ús dels recursos que el planeta ens ofereix: l'espòli no té, fins ara, aturador. Aquesta és la pesta que arriba, disfressada de rei que portarà benestar i guiatge, a la Tebes sense liderat.

D'altra banda també patim, tot i que en menor mesura i amb migrada capacitat totalitzadora, d'un altre lideratge, el del discurs antieines, el discurs que no admet l'exigència de sistemes de verificació, seguiment i control de resultats, de proves de resistència de les edificacions conceptuals, etc. És el discurs de la impossibilitat de les categories perquè la cosa és massa complexa, no hi ha indicadors fiables perquè la precisió no és pròpia del nostre món, etc. Els professionals que hem acollit en la nostra praxi algunes de les propostes de la psicoanàlisi, sabem prou bé de l'error de seguir acríticament la posició que Freud (1925) adopta a la *Presentació autobiogràfica*. Allí diu: «Conceptes bàsics clars i definicions de contorns nítids només són possibles en les ciències de l'esperit en la mesura en què intentin aprehendre un camp de fets en el marc d'una formació intel·lectual de sistema. En les ciències naturals, a les quals pertany la psicologia, similar claredat dels conceptes màxims és sobrera, i fins i tot impossible». Aquesta posició ha estimulat molts seguidors a no revisar seriosament tant el marc conceptual de referència com els resultats de l'activitat assistencial. A causa d'aquest plantejament excessiu i poc rigorós, fins i tot el propi Freud va caure en la temptació d'insistir en l'èxit de la cura d'Anna O., entre d'altres, quan el propi Ernest Jones (1976) destaca en la seva biografia que Bertha Pappenheim mai no es va curar, va patir múltiples recaigudes acompanyades de les hospitalitzacions corresponents i acabà per viure una vida que no era vida.

Aquest discurs antiformalització, antimedició i antiavaluació és força perillós, en la mesura que dóna instruments al discurs dominant per poder liquidar qualsevol intent de resistència; el procediment és molt simple, només cal acusar als antieines de colla d'arreglats, «d'antisistemes» de la ciència.

En definitiva, podríem arribar a coincidir amb Gazzaniga (2010) en la idea que no hi haurà mai una sola cosa que pugui explicar les nostres espectaculars habilitats, aspiracions i la nostra capacitat per viatjar mentalment en el temps a un

món quasi infinit més enllà de la nostra existència fàctica.

No és res de nou que el delit supremacista arrelhi fanàticament en el recorregut humà. Ha afectat el territori de les religions i també el de la ciència i qualsevol àmbit de producció de saber. També el nostre domini específic: cada àmbit de producció de coneixement i tècnica ha tingut la pretensió explícita o implícita d'explicar-ho tot, gairebé sempre menyspreant la necessitat de demostracions adequades, i ocupar la posició exclusiva i exclouent; per no caure en la temptació de veure només la palla de l'ull aliè, hem de confessar que també la psicoanàlisi, no cal dir-ho.

En sabem prou de les catàstrofes fruit de les temptacions supremacistes, i és per això que cal reivindicar alguna mena de retorn a un panteó on els diversos àmbits de coneixement tinguin el seu lloc, sense menystenir, arraconar o il·legalitzar els altres sempre que puguin donar sentit a allò que proposen. O si més no, com en un nou Renaixement, emmirallar-nos en l'antiga polis atenesa, en les propostes d'aquella república de Plató on la formació del ciutadà havia d'articular-se harmoniosament en l'aiguabarreig d'art i ciència. Avui ens cal, a nosaltres mateixos, fills de la tradició psicoanalítica-psicodinàmica, prendre un bon bany en la cruïlla d'aigües dels múltiples afluents de coneixement: hem de seguir els avenços i descobriments de les neurociències, de les ciències socials, dels diversos àmbits d'investigació i pràctica en els dominis de la psicologia, de l'impacte de la tecnologia en un món en canvi sobtat, en el qual es modifica substancialment el teixit associatiu...; i no cal dir-ho, hem d'estar ben a l'aguait de les manifestacions i produccions artístiques. Qui no ho faci, sigui encastellant-se en els fonaments de la psicoanàlisi o des de qualsevol altre àmbit relatiu a l'exploració, comprensió i descripció de la vida mental, quedarà perdut en el no-res. El mateix Freud (1920), en els seus darrers anys, demana "prendre préstecs de la ciència biològica" i pronostica: «Haurem d'esperar-ne [de la ciència biològica] els esclariments més sorprenents i no podem entrellucar les respostes que decennis més endavant donarà als interrogants que plantejem [...]. Potser les donarà de tal mena que enderrocaran completament el nostre artificial »". Per aprofitar tot el que és aprofitable del pronosticat ensorrament de la nostra trajectòria, penso que ens cal defugir el fanatisme d'escola amb pretensions universalistes i obrir-nos, amb esperit lliurepensador, a una manera de veure el fenomen humà que no pot ser descrit des de cap vèrtex en

exclusiva, i encara molt menys, menystenint la nostra matèria sensible.

En qualsevol cas, l'obertura de mires i interessos demana mantenir avui, sempre que faci falta, l'ull viu i una actitud bel·ligerant, tant fruit del seny com de la còlera i la indignació per la usurpació del saber complex i la dictadura del reduccionisme, vingui d'allà on vingui; caldrà, per començar, assenyalar la nuesa de l'emperador, possiblement al carrer, com el Diògenes de la làmpada, perquè ara mateix l'olor de ferum també es fa notar a les acadèmies, als instituts de formació, a les societats científiques i a les que es reivindiquen com a tals, a les revistes d'impacte, als sanedrins dels experts... Caldrà posar en evidència el fum que ens estan venent, com ha passat i passa en el domini de l'economia planetària, la venda del no-res amb el recurs dels vells trucs dels xerraires. Caldrà apuntar amb el dit com s'infla especulativament la patologia, per córrer tot seguit a alleujar-la fent-nos endeutar amb el consum disparat de fàrmacs, tractaments i cures de tota mena; cal fer-ho per escampar el fum, per fer desaparèixer l'inexistent. Caldrà denunciar que volen fer-nos creure que tots estem malalts, com s'ho creu el malalt imaginari d'en Molière, si volem evitar caure, irremeiablement, en el pou de la malaltia real. Ens cal denunciar el que no és, allò que no existeix, allò que és boira i ficció, tot i que fer-ho de ben segur que serà motiu de molta lluita, de molt de sofriment, perquè els enfollits i voraços escampadors de fum són fora de tot control.

Per això caldrà sortir novament al carrer, tant ple de brutícia, l'únic lloc sagrat des del qual tornar a recuperar l'agora.

Dr. Lluís Farré Grau

lluisfarregrau@gmail.com

Bibliografia

- Bion, W. R. (1965). *Transformations*. London: William Heinemann Medical Books.
- (1970). *Attention and Interpretation*. London: Tavistock Publications.
- BREUER, J. I FREUD, S (1893-1895). *Estudios sobre la histeria*. Buenos Aires: Amorrortu Editores, 1976.
- CARBONELL, E I BELLMUNT, C. S. (2003). *Els somnis de l'evolució*. Barcelona: La Magrana.

Notes

1. Comunicació realitzada a la taula rodona: «La cosificación del sujeto en el nuevo DSM-V» Jornada de la Plataforma Psicoanàlisi Segle XXI, 5 d'octubre del 2011, Casa del Mar, Barcelona. Les traduccions al català, amb els seus encerts i defectes, dels textos referenciats, sigui de la llengua

